

SATIRA NA POKRAČOVÁNÍ: TŘI DOBY, TŘI PODOBY

Romány či novely na pokračování vycházely také v tiskovinách humoristického a satirického ražení. Jen některé z nich byly později s úspěchem vydány knižně. Tak lze v humoristických, satirických nebo společenských periodikách nalézt ne jeden zapomenutý text. Z dnešního pohledu může být již poněkud nesrozumitelný, satirické ostří, namířené na aktuální nešvary nebo události společenského života, velmi často ztrácelo svou špičku již ve chvílích, kdy text pouštěl tiskárnu. Na třech prázdných stránkách, které vycházely na pokračování v různých pohnutých obdobích našich politických dějin, chceme pak poukázat nejen na limity přílišné aktuálnosti časopisecké prózy, ale i na společnou tendenci k velkým plánům a koncepcím, které se v průběhu otiskování měnily či dokonce rozpadaly.

Prvním představeným textem bude novela *Tarzan mezi Tusarovci* z roku 1921, druhým román *Zápisky z pohraničí říše římské po válkách germánských* z roku 1946 a posledním román *Trpaslíci mají přednost* z let 1977–1978.

TARZAN MEZI TUSAROVCI

Tarzan mezi Tusarovci vycházel na pokračování v časopisu *Sršatec* od č. 12 (3. února 1921) do č. 40 (18. srpna 1921) v rubrice určené k vystřihování. Popularita knižní série o Tarzanovi od Edgara Rice Burroughse (1875–1950) byla u nás v prvních letech po válce značná, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Antonína Svěčeného vydalo v období 1920–1922 sedm dílů této série. Právě tato popularita se stala jedním z pramenů tarzanovské parodie.

V *Sršatci* – v čísle předcházejícím prvnímu pokračování – byla chystaná novela inzerována mystifikačním návěstím, které kromě jiného „vysvětlovalo“, proč se redakce uchýlila k jejímu otiskování: „...nemohouce odmítnouti naléhavé prosby pana Tarzana z rodu opů, jenž prohlašuje III. díl Tarzana, vydávaného u Ant. Svěčeného, za mrzký padělek a podvod spáchaný na [jeho] osudech čistě jen za účelem výdělečným.“ „Pan Tarzan“ tu dále prostřednictvím redakce vysvětloval, že se nachází inkognito v Praze: „Věztež, má žena a synek nebyli odneseni bídákem Rusem Rokovem do džungle, nýbrž do Prahy.“ Románové lži, šířené nakladatelem Svěčeným, mají prý odvést pozornost lidí od Tarzanova skutečného života a od jeho rodinného štěstí. „Kdo máš srdce na pravém místě, tj. na levici, čti jeho jedině pravé osudy v *Sršatci* a dopomoz jemu, aby konečně odhalil všechny pik-

le ze strany Rokova a Tusarovce Svěceného a dospěl šťastně kýženého přístavu tiché svoji domácnosti.¹

Proti tomuto oznámení se prý nakladatel Antonín Svěcený výrazně ohradil v *Právu lidu*, což ovšem redakci *Sršatec* nezastavilo, aby začala s publikováním „skutečných osudů pana Tarzana z rodu Opů, civilním jménem lorda Claytona-Greystokea, jak nám je sám osobně vypravoval a jež jsou skutečným dobrodružným románem.“² A tak se pod pseudonymem E. R. Barberousse objevilo první pokračování *Tarzana mezi Tusarovci*, „dobrodružného milostného románu ze života politických veleopů“, jak hlásal podtitul.³

Jen v krátkosti shrňme děj: Tarzan žije se svou chotí v Londýně, kam z Prahy přijíždí pan Taytrdle, který chce udělat s Tarzanem interview. Taytrdle je z „rodu Tusarovců“, „toť všední podprůměrnost sama“, jak praví jedna z charakteristik, neumí ani jeden cizí jazyk, ale přesto se mu Tarzan nabídne, že se do příštího dne naučí česky. Ovšem je tu problém: manželka Jane zmizela a Tarzan je zatčen, protože v záchvatu zuřivosti zabil jednoho ze svých sluhů. A tak, zatímco Jane se nachází unesena „2000 mil pod mořem“, kde se o ni starají mořské panny, a Tarzan je ohryzáván krysami z celého Londýna v kriminále, píše Taytrdle do *Práva lidu* zprávu o názorech pana Tarzana na poznenáhlé provádění socializace v ČSR, což vyvolá v celé republice zmatek. Taytrdle se pokouší osvobodit Tarzana z vězení, ten však v žaláři není. Tím končí první díl.

Druhý díl, s podtitulem *Tarzan v Čechách*, už zcela postrádá jakékoliv dobrodružné nebo milostné prvky. Do popředí se dostávají parodované projevy jednotlivých vládních stran. V Čechách, kam se z vězení přece jen dostal, Tarzan neopomene napadnout nakladatele Svěceného, je poznán a uveden do společnosti. Dle Vymazalových příruček se naučí česky a pronese nesmyslný projev k lidu, který jej přivítá naprosto freneticky a za zpěvu písně „Tisíckrát pozdravujeme tebe“ prohlásí Tarzana za svého vůdce, zvolí ho do vlády. Do toho se objevuje Jane s družičkami (mořskými pannami) a s malou opičkou, což je Tarzanův syn. Následně začne první Dělnická olympiáda (která skutečně v té době v Praze probíhala), jíž se Tarzan samozřejmě účastní.

Druhý díl mnohdy odhaluje, že se autor/autoři často inspirovali v denních zprávách a politických komentářích, aniž by přemýšleli o dalších pokračováních. Jejich metoda postupu od jednoho dílu k druhému se tak podobá tiché poště, kdy jeden navazuje na druhého, aniž by věděl, jaký byl začátek a jaký bude konec. V tomto případě se dala politická situace počátku dvacátých let parodovat téměř donekonečna, projevy jednotlivých politiků a boje parla-

1 „Tarzan mezi Tusarovci“, *Sršatec* 1, 27. 1. 1921, č. 11, s. 3.

2 *Sršatec* 1, 3. 2. 1921, č. 12, s. 3.

3 Celý název i s mnoha podtituly zněl: *Tarzan mezi Tusarovci. Tarzanovy šelmy. Dobrodružný milostný román ze života politických veleopů.*

mentních stran mezi sebou mohly každý týden naplňovat satirický román. Záleželo pouze na výdrži autora/autorů, nikoli na zájmu čtenářů.

Jak bizarní příběh dopadne, to se bohužel nedozvíme, román zůstal nedokončen. Redakce se povinnosti dovést vyprávění alespoň k nějakému konci zhostila opět pomocí mystifikace: prohlásila pseudonymního autora E. R. Barberousse za nebožtíka a vyhlásila veřejnou soutěž na dopsání celého díla. Následně pak bylo otiskováno erotické pokračování, které měl údajně napsat Emil Vachek (velmi pravděpodobně jde o podvrh), ale příběh opět zůstal nedokončen. Redakce jej podruhé veřejně nabídla k dopracování, s alternativním návrhem „*praštit s románovou rubrikou vůbec*“. Což se také stalo.

Seriál působí dojmem naprosté zmatečnosti, chaotického porušování všeho, námětem a postavami počínaje a rozvíjením děje konče. Z původního nápadu, kdy se satirický časopis snažil o kritiku tusarovského křídla sociální demokracie zleva, vznikla nečitelná tříšť nápadů a námětů. Konečně i Vlastimil Tusar nebyl již v době otiskování románu předsedou vlády, ale nacházel se v Berlíně, kde působil jako velvyslanec ČSR.⁴ Zdá se také, že autor (nebo spíše autoři) seriálu často ani nevěděli, o čem se psalo v minulém dílu. Kdo se na psaní novely podílel, je pro nás zahaleno tajemstvím; jen můžeme usuzovat, že mezi autory patřil ilustrátor Vlasta Košvanec. Lákavé je pro nás zjištění, že pod pseudonymem Dr. Vladimír Stanko publikoval v *Sršatci* Jaroslav Hašek. Pokud by alespoň na části *Tarzana mezi Tusarovci* pracoval, znamenalo by to, že Burroughsův tarzanovský cyklus neparodoval jen jeho věrný druh Zdeněk Matěj Kuděj, ale i on sám.

ZÁPISKY Z POHRANIČÍ

Román *Zápisky z pohraničí říše římské po válkách germánských*, který napsal Ondřej Malý (také pravděpodobně pseudonym), vycházel na pokračování v populárním týdeníku *Květen*. První pokračování vyšlo v čísle 2 (11. ledna 1946), ukončen byl v čísle 15 (13. dubna 1946). Stejně jako u předchozího *Tarzana* i u Malého se setkáváme s nesourodostí jednotlivých pokračování a s řadou nárazek na aktuální témata, jejichž sdělnost dávno vyprchala.

Zápisky jsou alegorií, odehrávají se v Římě po porážce germánských hord. Celé vyprávění však ukazuje k událostem po druhé světové válce, ať již jde o osídlování pohraničí nebo politické poměry. Postavy jsou mnohdy charakterizovány již „mluvícími“ jmény (mj. Smelinus Brzobohatý, Aurus Kop, Narcisus Květenský, Pubertus Brčko, vedle toho bojovník proti vervolfům Antonius Procházka).

⁴ Např. v satirické *Zpovědi vůdců národa* (*Sršatec* 1, 14. 10. 1920, č. 2, s. 1) „odpovídá“ Vlastimil Tusar takto: „*Nadarmo mi dělníci neříkali »Kulhavý ďábel«.* Zato jsem jim ale rozbil stranu. [...] Já jsem dělал tu mizernou koaliční politiku jen proto, že jinou dělati nedovedu.“

Po stránce kompoziční jde spíše o volný sled epizod než o pevný románový tvar. Aurus Kop s Narcissem Květenským jsou uvrženi do žaláře za šmelinu, dostanou se ven a míří do pohraničí, aby se tam dostali k majetku. Dívka Glycinie se svým bratrem Pubertem odjíždí taktéž do pohraničí za Glyciným snoubencem, který však zpronevěřil větší část z peněz, jež mu svěřila národní správa. Dva vervolfové, Sepp Tiedtke a Walter Schafraneck, se snaží vyvíjet (zcela neúspěšně a s groteskním vyzněním) nepřátelskou činnost. Osudy postav se různě promíchávají, aniž by autor z mnohdy zajímavého satirického nápadu dokázal vyjít dál, setrvává v přímočaré kritice poměrů; stavba románu ho zajímá až v druhém plánu. Fabulační rozpracování vážne, což je ostatně typické pro všechny zde připomenuté satirické prózy na pokračování. Nápad v těchto textech střídá nápad, vyprávění se vyvíjí od čísla k číslu, aniž by důkladněji budovalo celek. Metodicky to téměř připomíná surrealistickou hru. Například invenční nápad s Celostátní manifestací šmelinářů („*Humánní ideje šmelinářské došly nečekaného rozšíření, a to ve všech složkách národa. Na tomto stupni vývoje však nehodláme ustrnout. Naším heslem budiž: Co Říman, to šmelinář.*“)⁵ se v Malého románu vytratí do ztracena. Funkci natahovat namísto rozvíjet děj mají i některé postavy. Celá satira se tak vlastně od začátku do konce otírá pouze o šmelinu a keřasení, což je na čtrnáct pokračování přece jen málo. Co „*German*“, to samozřejmě postava k zesměšnění, stejně tak všichni „*zlatokopové*“ (srov. „*Aurus Kop*“) a jim podobné figury.

TRPASLÍCI MAJÍ PŘEDNOST

Poslední z románů, *Trpaslíci mají přednost*, vycházel na pokračování v týdeníku *Dikobraz* od č. 17 (27. dubna 1977) do č. 26 následujícího ročníku (28. června 1978). K vystřihování určen nebyl, měl však vždy své pevné místo na šesté straně, kde se po čtrnáct měsíců objevoval. Jeho děj sloužil zejména k zesměšňování Charty 77, hudební skupiny Plastic People of the Universe a mnoha dalších skutečných postav, které se kolem disidentského hnutí a neoficiální kultury objevovaly. Autor skrývající se pod pseudonymem J. V. Robeš (pravděpodobně šéfredaktor *Dikobrazu* Jindřich Bešta) znal příslušné reálie patrně jednak z protichartistických článků z denního tisku, jednak z materiálů, které měl pravděpodobně k dispozici jako prověřený šéfredaktor a komunista. Jeho satira měla následující zápletku:

Jeden z hlavních hrdinů, hudebník Petr Zuzánek, se snaží projít komisí zkušební, jeho výkon je však špatný a komise ho k výkonu muzikantského povolání nedoporučí. Zuzánek si v dopise kamarádovi emigrantovi do Mnichova postěžuje, že je to politická diskriminace. Tím se dá do pohybu líčení, jak

⁵ Malý, Ondřej: „Zápisky z pohraničí říše římské o válkách germánských“, 10. pokračování, *Květen* 1, 15. 3. 1946, č. 11, s. 8.

to asi vypadá mezi disidenty. Zuzánek je předveden před stárnoucího alkoholika, básníka Šavla, který ho doporučí tzv. patriarchovi – Hynku Zderadičkovi, studentu bohosloví, který vystupuje se skupinou Plastic Boys of the Universe. K ní se Zuzánek připojí a stane se šéfem kapely.⁶

Poté co skupina zahraje na jedné svatbě a je zakázána Veřejnou bezpečností, začne se o ni více zajímat básník Šavel i zahraniční tisk. Když skupina neuspěje u přehrávek (J. V. Robeš průběh zkoušky nepopisuje, takže se o tom, jak dopadla, čtenář musí domýšlet z dalšího vývoje děje), pálí Plastičtí Chlapci knihy (evidentní narážka na dobový happening s pálením knih Bohumila Hrabala): „*Jestliže může existovat kultura, která nás neuznává, pak se s ní rozejděme a platěme jí stejnou mincí. Chtějí vymazat nás. Vymažme je také! [...] Házím do ohně zamilovanou knihu svého dětství, Karafiátovy Broučky. Mé dětství je totam, mé sny jsou tytam... proč by na tom zrovna Broučci měli být lépe?*“

„Mistr“ Šavel vymyslí tzv. Apel 77 (paralela k Chartě 77 je zcela zřejmá). Vzhledem k tomu, že si autor románu nepamatoval, jak skupinu nazval (později se drží zkráceného názvu Plastic Boys a ještě později ji označuje jako Psychedelic Boys), i vzhledem k únavě, která se týden za týdnem podepisuje na velmi nedokonalém stylu vyprávění, zbytek děje přiblížíme jen velmi stručně: Do Prahy přijíždí Holanďan Van Houten, který má prosadit Apel 77 ve světě. V hotelu Carlton proběhne maškarní ples, na kterém se mají konspirativně setkat členové Psychedelic Boys se Šavlem. Dojde k potyčce se zákonem, která je ve světě zveličena.⁷ Mistr pak zapomene nastoupit do letadla, které je nepříznivě počasí cestou do Bratislavy donuceno k mezipřistání ve Vídni, a zůstane v Rakousku. Psychedelic (nebo Plastic) Boys ukončí činnost, z pátera Zderadičky se stane autor dětských knížek (s veršovánkami typu „*Dědů moudrost praví / veselost půl zdraví*“), a vše končí takřka idylicky. Vždyť i název ukazuje, že na intelektuálské experimenty není český člověk zvědav, že je spokojen se svou „lidovou“ kulturou: „*Byl jsem v Louvru, a kde všude, ale není to vono. Nemluví to k člověku. [...] U mě mají trpaslíci vždycky přednost.*“

Vypravěč se sice snaží děj tu a tam komentovat, jedno pokračování dokonce pojal jako rozhovor se sebou samým, kde vysvětluje, co ho podnítilo k napsání

6 Autor vkládá do textu i ukázky z některých existujících písní undergroundové skupiny DG 307 (zejména pověstnou píseň Anti [Ivo de Lux] s refrémem „*Běžím s hovnem proti plátnu / do plátna to hovno zatnu*“). Vedle toho se sám snaží vymýšlet „undergroundové“ texty, obsahující samé vulgarismy. Je třeba připomenout, že v tvorbě skupiny Plastic People of the Universe bylo užívání vulgarismů mizivé.

7 I tato situace měla reálný základ: Manželky signatářů Charty 77 se rozhodly jít na ples železničářů, který se měl konat 28. 1. 1978 v Kulturním domě dopravy a spoju na Vinohradech. Došlo k zássahu policie vůči nim a někteří ze signatářů byli zadrženi. Blíší informace viz „*Sdělení Charty 77 ze dne 28. února 1978*“, *Informace o Chartě 77*, 1978, č. 4 (od 1. do 20. března 1978). Citováno <http://www.cibulka.net/77/1978/INFORM04/01.htm> [on-line], přístup 16. 8. 2005.

daného textu. Ovzduší anticharty se podepsalo na vyznění celého textu; s jeho připomínkou se setkáváme jen zřídka, paradoxně nejvíce v undergroundovém tisku, například ve 23. čísle časopisu *Mašurkovské podzemné*.

ZÁVĚR

Tři vybrané příklady ukazují, že se satira na pokračování v neliterárním tisku v průběhu 20. století téměř nezměnila. Její témata se samozřejmě proměňovala, ale princip zpracování zůstal téměř shodný: Karikování či ironizování aktuálních politických událostí, které je v příštím pokračování – za týden, za čtrnáct dní – vystřídáno reakcí na další události, jež se mezitím nasbíraly. Vázne fabulační rozpracování, novela či román se stávají pásmem satirických výstupů nebo epizod.

Román situovaný do doby Julia Caesara (*Zápisky z pohraničí*) nebo parodující populární epos o Tarzanovi (*Tarzan mezi Tusarovci*) by musel mít daleko rozsáhlejší a propracovanější zápletku, než mají obě zmíněná díla. Takto se prvotní ambiciózní koncept, který není v průběhu psaní realizován, ukazuje jako nenaplnitelný. Po prvních kapitolách se vyprávění tříští do drobných příběhů, v některých případech se zdá, že vyprávění se děje na způsob tiché pošty, kdy jeden neví, co předcházelo a co bude následovat. Je ovšem otázka, zda se autoři těchto děl o naplnění původního konceptu vůbec snažili, zda nebylo jejich nastavované psaní určeno volným místem v periodiku, které volalo po zaplnění.

V různých politicky vypjatých dějinných obdobích se v humoristickém nebo satirickém periodickém tisku objevovaly pokusy o aktuální satiru. Její autoři se často skrývali pod pseudonymy (mnohdy dokonce pod jedním pseudonymem psalo i více lidí). Zatímco humoristické romány, vydávané původně na pokračování (jako například Haškův *Švejk* nebo Brdečkův *Limonádový Joe*) byly i později příznivě přijímány a vydávány v knižních edicích, zdá se, že satira na pokračování měla obvykle velmi krátkou životnost, byla předurčena k jedinému přečtení.